

**AVIATSIYADA RISKLARNI BAHOLASH, BAHOLASHDA
MULOQAT VA HAMKORLIKNING AHAMIYATI**

Qabulova Sarvinoz Rustam qizi magistratura talabasi

Jumadullayeva Muyassar Abdrazak qizi magistratura talabasi

Abdullayeva Zilola Asqar qizi magistratura talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada aviatsiyadagi risklarni baholash va boshqarish qobiliyati yo'lovchilar, ekipaj a'zolari va samolyotning xavfsizligi va farovonligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Samarali aloqa va hamkorlik aviatsiyadagi risklarni baholash jarayonida juda muhim omil hisoblanadi. Hamda xavfsizlik choralari va tartiblarini amalga oshirish aviatsiya sanoatidagi risklarni yumshatish uchun juda muhimdir.

Kalit so'zlari: Risk, Potensial risk, Xavfsizlik, Parvoz ekipaji, Aviakompaniya, Uchuvchi, Aeroport.

Annotation: This article focuses on the ability to assess and manage risks in aviation with special attention to ensuring the safety and well-being of passengers, crew members and aircraft. Effective communication and cooperation are a very important factor in the process of assessing risks in aviation. As well as the implementation of safety measures and procedures are essential to mitigate risks in the aviation industry.

Keywords: Risk, Potential risk, Safety, Flight crew, Airline, Pilot, Airport.

Aviatsiya – bu juda murakkab va dinamik muhitda ishlaydigan sanoat, bu yerda xavfsizlik muhim ahamiyatga ega. Risklarni baholash potensial risklarni aniqlash, ularning ehtimoli va ta'sirini baholash va tegishli kamaytirish strategiyalarini amalga oshirishda muhim ro'l o'ynaydi. Riskni baholash aviatsiya xavfsizligiga tahdid solishi mumkin bo'lgan potensial risklarni aniqlashdan boshlanadi. Bu xavf-xatarlar noqulay ob-havo sharoiti, texnik nosozliklar, inson xatolari va xavfsizlikka

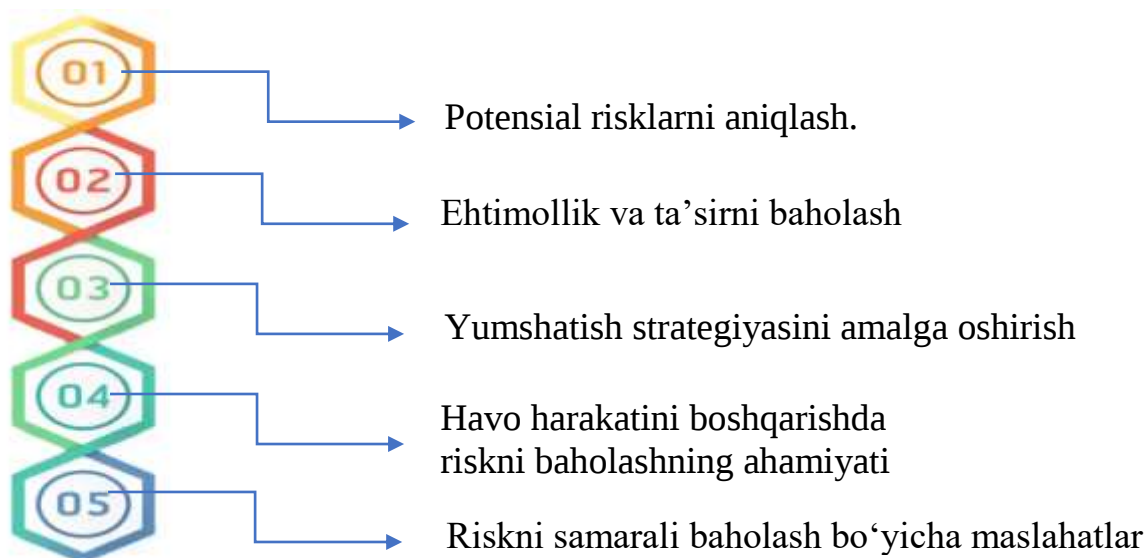
tahdidlargacha bo'lishi mumkin. Masalan, parvoz oldidan xavfni baholashni amalga oshirayotgan uchuvchi noqulay ob-havo sharoitlarini potensial risk sifatida aniqlash mumkin, bu esa parvoz xavfsizligiga ta'sir qilishi mumkin. Bunday xavflarni tan olgan holda, aviatsiya mutaxassisleri bog'liq xavflarni minimallashtirish yoki yo'q qilish uchun faol choralar ko'rishlari mumkin. Potensial risklar aniqlangandan so'ng, riskni baholashning keyingi bosqichi ularning ehtimoli va ta'sirini baholashdir. Bu tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilish, xavf tahlilini o'tqazish va xavfning yuzaga kelish ehtimoli va oqibatlarining jiddiyligini aniqlash uchun ekspert bilimlaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Masalan, samolyot dvigateli ishdan chiqqan taqdirda, qat'iy texnik xizmat ko'rsatish protokollari tufayli bunday hodisaning ehtimoli past bo'lishi mumkin, ammo agar u parvoz paytida sodir bo'lsa, ta'siri halokatli bo'lishi mumkin.

Risklarni baholash asosida ularning ehtimoli yoki ta'sirini kamaytirish uchun tegishli kamaytirish strategiyalari amalga oshirilishi mumkin. Ushbu strategiyalar muntazam texnik xizmat ko'rsatish va tekshiruvlar, ekipaj malakasini oshirish uchun o'quv dasturlari yoki vaziyatdan xabardorlikni oshirish uchun ilg'or texnologiyalarni qo'llash kabi profilaktika choralarini o'z ichiga olishi mumkin. Masalan, aviakompaniyalar noqulay ob-havo sharoitlarini aniqlash va oldini olish uchun zamonaviy ob-havo monitoringi tizimlariga sarmoya kiritishlari mumkin. Samarali yumshtish strategiyalarini amalga oshirish orqali aviatsiya sanoati potensial xavflarning paydo bo'lishi va ta'sirini minimallashtirishga qaratilgan.

Aviatsiyada riskni baholashning muhimligini ta'kidlaydigan e'tiborga molik holatlardan biri 1977 yilda Tenerife aeroportidagi halokatdir. Bir qator noto'g'ri aloqa va xatolar tufayli ikki Boeing 747 samolyoti uchish-qo'nish yo'lagida to'qnashib ketdi, natijada 583 kishi halok bo'ldi. Ushbu fojiali voqea havo harakatini boshqarishda riskni baholash va aloqa protokollarini yaxshilash zarurligini ta'kidladi. Keyinchalik, sanoatda o'zgarishlar, jumladan, standartlashtirilgan frazeologiya, kengaytirilgan trening va shunga o'xshash hodisalar riskini kamaytirish uchun takomillashtirilgan tartiblar amalga oshirildi. Aviatsiyada riskni

samarali baholashni ta'minlash uchun proaktiv yondashuvni qo'llash va riskni boshqarish strategiyalarini doimiy ravishda baholash va yangilash zarur. Samarali riskni baholash bo'yicha ba'zi maslahatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- rivojlanayotgan tahdidlar va sanoat yutuqlarini hisobga olish uchun risklarni baholash tartiblarini muntazam ravishda ko'rib chiqish va yangilash;
- potensial risklar yoki xavfsizlik muammolari haqida ochiq muloqot va xabar berishga undaydigan xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish;
- risklarni baholash imkoniyatlarini oshirish uchun bashoratli tahlil va mashinani o'rganish kabi ma'lumotlarga asoslangan usullardan foydalanish;
- asosiy omillarni aniqlash va kelajakdagi risklarni baholashni yaxshilash uchun hodisalar va nosozliklarni chuqur tekshirish va tahlil qilish(1-rasm).



1-rasm. Aviatsiyada risklarni baholashning ahamiyatini tushunish – aviatsiyada risklarni baholash, ishonch bilan parvoz qilish

Samarali aloqa va hamkorlik aviatsiyadagi risklarni baholash jarayonining hal qiluvchi elementlari hisoblanadi. Xavfsizlik muhim ahamiyatga ega bo'lgan sanoatda barcha manfaatdor tomonlar potensial risklarni aniqlash, tahlil qilish va kamaytirish uchun birgalikda ishlashi juda muhimdir. Aniq va ochiq muloqat risklarni baholashda ishtirok etuvchi manfaatdor tomonlar o'rtasida barcha tegishli ma'lumotlar almashishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Uchuvchilar,

havo harakatini nazorat qiluvchi xodimlar, yerdagi ekipaj va texnik xizmat ko'rsatuvchi xodimlar potensial risklarni aniqlash va hal qilish uchun samarali muloqot qilishlari kerak. Misol uchun, g'ayrioddiy ob-havo sharoitlariga duch kelgan uchuvchi bu ma'lumotni havo harakati boshqaruvchilariga zudlik bilan yetkazishi kerak, keyin ular xabarni yaqin atrofadagi boshqa uchuvchilarga yetkazishi mumkin. Ushbu ochiq aloqa liniyalari risklarni o'z vaqtida baholash va tegishli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Birgalikda qaror qabil qilish risklarni baholash jarayonida barcha manfaatdor tomonlarning faol ishtirokini o'z ichiga oladi. Turli xil tajriba va istiqbolga ega bo'lgan shaxslarni jalb qilish orqali riskni yanada kengroq baholashga erishish mumkin. Masalan, parvozdan oldin rejalashtirish bosqichida uchuvchilar va texnik xizmat ko'rsatuvchi xodimlar samolyotning holatini baholash va parvoz paytida xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan har qanday muammolarni aniqlash uchun hamkorlik qilishlari mumkin. Ushbu hamkorlik xavfning barcha jihatlarini ko'rib chiqishni ta'minlaydi, bu esa yaxshi ma'lumotga ega bo'lgan qarorlarni qabul qilishga olib keladi. Aviakompaniyaga texnik xizmat ko'rsatish va parvoz ekipaji hamkorligi 2018-yilda samolyot havoga ko'tarilganidan ko'p o'tmay dvigateli ishdan chiqqan voqea yuz beradi. Tekshiruvdan so'ng, texnik xizmat ko'rsatish guruhi muntazam texnik tekshiruvlar paytida dvigatelda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammoni aniqlaganligi aniqlandi. Biroq, aloqa uzilishi sababli, bu ma'lumot parvoz ekipajiga samarali tarzda yetkazilmadi. Agar texnik xizmat ko'rsatuvchi guruh va parvoz ekipaji o'rtasida yaxshiroq hamkorlik va aloqa mavjud bo'lganida, risk aniqlanishi va tegishli profilaktika choralari ko'rilishi mumkin edi.

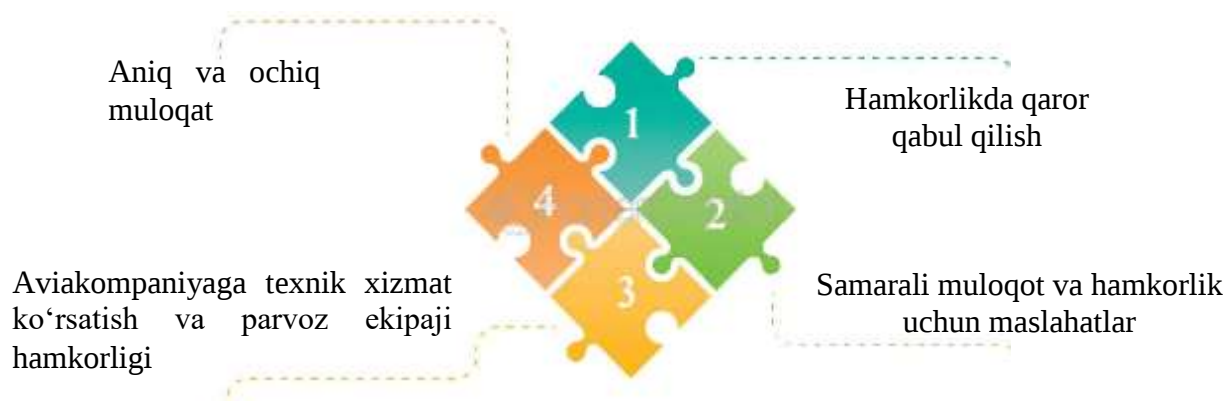
Samarali muloqot va hamkorlik uchun maslahatlar:

- ochiq muloqot madaniyatini rivojlantirish va barcha manfaatdor tomonlarni risklarni baholash jarayonida faol ishtirok etishga undash.

- axborotni tez va to'g'ri taqsimlanishini ta'minlash uchun aniq aloqa kanallari va protokollarini o'rnatish.

- risklarni baholash bo'yicha munozaralarga turli sohalarda tajribaga ega shaxslarni jalb qilish orqali o'zaro funksional hamkorlikni rag'batlantirish.

- barcha manffatdor tomonlarning malakasini oshirish uchun samarali muloqot va hamkorlik usullari bo'yicha trening va ta'limni ta'minlash(2-rasm).



2-rasm. Risklarni baholashda aloqa va hamkorlikning ahamiyati

Xulosa qilib aytganda, riskni baholash aviatsiya xavfsizligini boshqarishning muhim tarkibiy qismidir. Potensial riskni aniqlash, ularning ehtimoli va ta'sirini baholash va tegishli kamaytirish strategiyalarini amalga oshirish orqali aviatsiya sanoati xavfsizlik darajasini oshirish va barcha manfaatdor tomonlar uchun xavfsiz va ishonchli parvoz tajribasini ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Federal aviatsiya ma'muriyati [FAM]. Havo operatorlari uchun xavfsizlikni boshqarish tizimlariga kirish (AC 120-92), 22-iyun, AQSH; 2006 yil.
2. Vinogradov R.I., Ponomarev A.N., Jahon samolyotlarining rivojlanishi, M., 1991.
3. Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti (XFAT). Xavfsizlikni boshqarish tizimi (Doc 9859). 2-nashr. Monreal, Kanada: Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti, XFAT; 2009 yil.